

Unkarinkielisten suomenpuhujien sujuvuus

1. Johdanto

Käsitteellä sujuvuus tarkoitetaan hyvin erilaisia asioita. Sanan merkitys näyttää alussa ongelmattomalta: tunteehan jokainen meistä ihmisiä, jotka puhuvat jotakin vierasta kieltä sujuvasti, ja lieene myös sellaisia, jotka uskaltavat väittää puhuvansa itse jotakin vierasta kieltä sujuvasti. On siis aika helppoa vedota johonkin esimerkkiin ja sanoa: tätä on sujuvuus. Ongelmia tulee esille vasta silloin, kun yritetään selvittää, mistä sujuvuuden vaikutelma syntyy: toisin sanoen mitkä ovat ne kriteerit, joiden perusteella jotakuta puhujaa pidetään sujuvana. Sanan jokapäiväisessä merkityksessä sujuvuuden kriteerien joukkoon luetaan niin puhenopeus kuin taukojen vähyys, mutta myös oikea kielioppi ja ääntäminen, sanaston hallinta ja sopivan rekisterin valinta. Lopputulos on siten jonkinlainen yleinen mutta aika hämärä kuva puhujan kielitaidosta. Epäselvyydestään huolimatta juuri tämä kuva vaikuttaa arviointitilanteissa – sekä epämuodollisissa että muodollisissa. Epämuodollinen arviointitilanne voi olla esimerkiksi äidinkielen ja ei-äidinkielen vuorovaikutus, jossa arviointi toimii varmaan suurimmalta osin tiedostamattomasti. Mutta sujuvuus on myös kriteerinä muodollisissa arviointitilanteissa eli testeissä ja kokeissa, ja niissä arvostelu on täysin tietoista. Koska termiä sujuvuus käytetään niin usein, sen selventämisestä olisi paljon hyötyä. Tähän on pyritty sujuvuustutkimuksen, ja esitelmäni tarjoaa suppean katsauksen näihin pyrkimyksiin.

2. Sujuvuustutkimusten tavoitteet ja metodit

Sujuvuudesta on erilaisia käsityksiä myös soveltavan kielitieteen alalla. Ainut yhteinen lähtökohta lieene, että sujuvuus on puhutun kielen ominaisuus. Teoriat eroavat toisistaan sen mukaan, ymmärretäänkö niiden piirissä sujuvuus yleisessä merkityksessä kielitaidon jonkinlaisena synonyymina (esim. Lennon 1990, Chambers 1997) vai ahtaassa merkityksessä temporaalisena tekijänä puhutun kielen testaamisessa. Välikielentutkimuksessa ja kommunikatiivisessa kielenopetuksessa tehdään ero sujuvuuden ja tarkkuuden välillä. Niissä sujuvuus ei tarkoita äidinkielen kaltaista käyttöä vaan ”opiskelijan omaksuman kielijärjestelmän maksimitehokkuutta”

(Brumfit 1984: 56; sit. Cucchiarini ym. 2000, käännös minun). Rod Ellisin (1994: 393) mukaan sujuvuus (*speech-planning phenomena*) on merkki automaattistuneesta kielenkäytöstä, toisin sanoen näin erottuu proseduraaliseen taitoon liittyvä tiedostamaton toiminta deklaratiiviseen tietoon liittyvästä tietoisesta käytöstä.

Sujuvuustutkimukset ovat edellä esitetyn mukaan periaatteessa kahdenlaisia. Toiset perustuvat äidinkielisten puhujien arviointiin; näissä korostuu pikemminkin sujuvuuden ja puhutun kielitaidon yhteys. Puhtaasti kvantitatiivisissa tutkimuksissa puolestaan sujuvuus mitataan sellaisten muuttujien avulla kuin puhenopeus, artikulaation nopeus, taukojen frekvenssi ja pituus, tauottomien jaksojen keskipituus ja fonaatio-aika-suhde (Cucchiarini ym. 2000). Suurin osa tutkimuksista kuitenkin yhdistää kaksi näkökulmaa, toisin sanoen niissä vertaillaan äidinkielisten puhujien antamia arvioita ja kvantitatiivisten laskelmien tuloksia.

3. *Sujuvuuden arviointi ja tauot: englannin- ja suomenkielisen puheen vertailua*

3.1. *Tutkimuksen lähtökohta ja tavoitteet*

Omassa pienessä tutkimuksessani käytin itsekin kahden metodin yhdistelmää. Teoreettisena lähtökohtanani oli Francine Chambersin (1997) artikkeli. Siinä Chambers korostaa taukojen keskeistä roolia sujuvuuden määrittelyssä. Hän väittää myös, että puheen tauotuksessa toimii *transfer*-ilmiö, toisin sanoen äidinkielen taukosysteemi vaikuttaa siihen, miten puhuja käyttää taukoja vieraassa kielessä. Jos oletukset pitävät paikkansa eli tauot ovat todellakin sujuvuuden keskeinen kriteeri, ja samalla ne ovat myös transferin alaisia, lähtöoletuksista seurannee, että itse sujuvuus on kielestä riippuva ilmiö. Englannin kielen sujuvuuskriteerit eivät siis välttämättä kuvaa sujuvaa suomen kielen puhetta ja toisin päin. Ainakin kriteerien tärkeysjärjestys sujuvuuden arvioinnissa saattaa olla erilainen.

Tutkimukseni tavoite oli edellä sanotun perusteella tarkastella, pätevätkö englannin kielen sujuvuuskriteerit suomen kielessä. Tauot olivat tässä erityisen hyviä tutkimuskohteita, koska suomenkielisessä vuoro-vaikutuksessa niillä on erilainen asema kuin englanninkielisessä. Suomalaisessa kommunikaatiossa pitkäähköjä, jopa tyhjiäkin taukoja esiintyy luonnollisesti, eikä niitä ole välttämättä tulkittu sujuvuutta estäviksi tekijöiksi tai puutteellisen kielitaidon merkeiksi.

3.2. Tutkimuksen metodin kuvaus

Itse tutkimus koostui kahdesta osasta. Ensimmäinen tehtiin unkarilaisten keskuudessa. Heitä oli yhteensä 8: 4 englantia ja 4 suomea vieraana kielenä puhuvaa opiskelijaa. Molempia kieliä edusti 2 alemman keskitason puhujaa ja 2 edistynyttä puhujaa. Osallistujille annettiin kuvia, joilla ei ollut mitään ilmeistä yhteyttä. Heidän tehtävänään oli valita kuvista kymmenkunta ja keksiä niiden avulla koherentti tarina. Kertomukset nauhoitettiin. Opiskelijoilla ei ollut aikaa miettiä tarinaa etukäteen.

Tutkimuksen toisessa vaiheessa nauhoitukset soitettiin äidinkielisille puhujille: englanninkieliset kertomukset esitettiin kahdelle englantilaiselle ja vastaavasti suomenkieliset kahdelle suomalaiselle. Kun äidinkieliset arvioijat olivat kuunnelleet kertomukset, heitä pyydettiin vastaamaan kolmeen kysymykseen. Ensinnäkin he arvioivat jokaisen puhujan sujuvuuden tasoa asteikolla 1–5, jossa 1 tarkoittaa epäsujuvaa kielenkäyttöä, 5 puolestaan äidinkielisen kaltaista sujuvuutta. Toiseksi he luettelivat ne kriteerit, joiden perusteella edellinen arviointi oli syntynyt. Kolmanneksi he saivat listan, jossa oli lueteltu sujuvuuden arvioinnin mahdolliset kriteerit. Arvioijia pyydettiin laittamaan listan elementit tärkeysjärjestykseen: tärkeimmät kriteerit merkittiin arvolla 5, vähiten tärkeät arvolla 1. Listassa esiintyneet kriteerit olivat seuraavat: oikea ääntämys, taukojen frekvenssi, toisto, puhenopeus, merkityksettömien ilmaisujen käyttö (*öö, niin kuin, sitten* jne.), uusi aloitus (lauseen rakenteen muuttaminen), puhekielisten muotojen käyttö, taukojen pituus, oikeat kieliopilliset muodot ja sanaston laajuus.

Aineiston analyysivaiheessa laskin litteroiduista kertomuksista seuraavat kvantitatiiviset muuttujat: sanojen lukumäärä, taukojen lukumäärä (niin tyhjiä kuin täytettyjä), taukojen suhde sanoihin (taucojen lukumäärä per 100 sanaa) ja tauottomien jaksojen pituus (sanojen lukumäärä per taukojen lukumäärä).

Analyysissä yritin sitten vastata kysymykseen, tukeeko äidinkielisten antama arviointi kvantitatiivisissa sujuvuustutkimuksissa käytettyjä laskelmia. Näissä laskelmissa kiinnitin erityistä huomiota taukojen rooliin.

3.3. Tutkimuksen tuloksia

Tutkimuksen tulokset näkyvät taulukoista 1 ja 2 (ks. alta). Taulukossa 1 luetellaan tässä tutkimuksessa käsitellyt sujuvuuskriteerit tärkeysjärjestyksessä. Siinä näkyvät luvut ovat yhteissummia arvioijien antamista sujuvuusarvoista; arvioijien erikseen antamat arvot on siis laskettu yhteen. Jos esimerkiksi toinen arvioijista antoi taukojen pituudesta arvion 5 ja toinen arvion 1, taulukossa näkyy luku 6.

Taulukko 1. Sujuvuuden kriteerien tärkeysjärjestys englanninkielisten ja suomenkielisten arvioijien mukaan

	Englanti	Suomi
Puhekielisten muotojen käyttö	8	7
Sanaston laajuus	8	7
Taukojen frekvenssi	8	6
Taukojen pituus	8	6
Toisto	7	6
Oikeat kieliopilliset muodot	7	5
Oikea ääntämys	6	6
Uusi aloitus	6	6
Puheennopeus	5	7
Merkityksettömien ilmaisujen käyttö (öö, niin kuin jne.)	3	6

Taulukossa 2 vertaillaan kvantitatiivisten laskelmien perusteella saatua puhujien sujuvuustasoa äidinkielisten puhujille antamiin sujuvuusarvoihin. Lyhenteillä E/1, S/1 jne. tarkoitan englantia ja vastaavasti suomea vieraana kielenä puhujia: E/1 on ensimmäinen englannin kielen opiskelija, S/1 on ensimmäinen suomen kielen opiskelija jne.

Taulukko 2. Puhujien sujuvuuden taso kvantitatiivisten laskelmien perusteella ja äidinkielisten puhujille antamat sujuvuusarvosanat

	Sanojen lukumäärä	Taukojen lukumäärä (täytettyjä/tyhjiä)	Tauko/100 sana	Sana/tauko	Sujuvuus-arvo
E/1	199	17 / 3	9	11,7	7.5
E/2	163	28 / 5	17	5,8	7.5
E/3	115	36 / 9	31	3,2	5.5
E/4	111	31 / 12	28	3,6	5
S/1	91	18 / 5	20	5	8.5
S/2	60	21 / 16	35	2,8	5
S/3	63	18 / 9	28	3,5	7
S/4	99	14 / 4	14	7	9

Koska tutkimusaineisto on aika suppea, todellisista tuloksista ei voi puhua. Tavoitteeksi asetetuilla alueilla, jotka olivat siis sujuvuuden määrittely ja taukojen tärkeys, kiinnostavia seikkoja nousi kuitenkin esille.

3.3.1. Äidinkielisten käsitys sujuvuudesta

Äidinkielisten arvioijien huomautuksista heijastuu sujuvuuden epäselvä luonne terminä. Tämä näkyy parhaiten siinä, että he usein käyttivät sujuvuutta sujuvuuden määrittelykriteerinä. Kun he perustelivat sitä, miksi he arvioivat jonkun puhujan sujuvuuden tietyn tasoiseksi, he sanoivat esimerkiksi, että ”sujuvuus on OK” tai ”puhujan kielenkäyttö on sujuvaa”. Arvioijat ilmeisesti käyttivät sanaa sujuvuus kahdessa eri merkityksessä: toinen viittasi yleiseen vaikutelmaan opiskelijan kielitaidosta, toinen taas siihen kielelliseen kykyyn, että puhuja osaa sanoa, mitä hän haluaa, eikä hänen tarvitse luopua viestistään muodollisten ongelmien takia. Arvioijien mielestä epäsujuvan kielenkäytön merkki on se, että keskustelun toinen osapuoli joutuu tiedostamaan tekstin tuottamisprosessin, toisin sanoen sen, miten tekstiä rakennetaan morfeemista morfeemiin, sanasta sanaan, lausekkeesta lausekkeeseen, lauseesta lauseeseen. Sujuvuutta luonnehtii sitä vastoin tietynlainen automaattisuus.

Tämä kaikki puoltaa niitä teorioita, jotka eivät näe sujuvuutta pelkkänä kielitaidon temporaalisena muuttujana vaan väittävät, että sitä ei voi täysin erottaa kielitaidon muista elementeistä (ks. esim. Lennon 1990).

3.3.2. Taukojen rooli ja tärkeys sujuvuuden määrittelyssä

Tutkimuksen toinen tavoite oli selvittää, voivatko taukojen esiintymistä koskevat laskelmat toimia kielestä riippumattomina kriteereinä sujuvuuden määrittelyssä. Tutkimuksesta käy ilmi, että tauot ovat aika luotettavia mittareita siinä mielessä, että tuottamiseen liittyvät ongelmat näkyvät ääntämisen tasolla useimmiten taukoina. On kuitenkin tärkeä muistaa, että taukoja on luonnollisia ja epäluonnollisia ja ne voivat johtua monista erisyistä. Kaikki tauot eivät välttämättä tarkoita sitä, ettei puhuja osaa käyttämäänsä kieltä.

Juuri edellisten takia taukojen tärkeyden arviointi aiheutti ongelmia myös äidinkielisille haastateltaville. Näyttää kyllä siltä, että heidän mielestään taukojen esiintymisfrekvenssi mittaa sujuvuutta vain siinä tapauksessa, että tauot selvästi viittaavat johonkin tuottamiseen liittyvään ongelmaan. Se, miten tauot tulkitaan, riippuu puolestaan yleisestä vaikutelmasta puhujan kielitaidosta. Jos taukojen suuri frekvenssi esiintyy yhdessä kielioppi- ja sanastovirheiden kanssa, tauot tulkitaan puutteellisen kielitaidon merkeiksi. Jos kielenkäytössä on vähän tällaisia poikkeamia, tauot tulkitaan pikemmin luonnollisiksi.

Taukojen esiintymiseen perustuva kvantitatiivinen metodi ei siis aina pysty selittämään kaikkia sujuvuuden vaikutelmaan liittyviä tekijöitä. Sen lisäksi se ei myöskään osoittautunut luotettavaksi kahden tutkimuksessa

käsittelyn kielen, suomen ja englannin vertailun näkökulmasta. Vaikka haastateltavien määrä oli hyvin pieni ja vaikka en voikaan sanoa, onko kyseessä sattuma vai ei, oli kuitenkin kiinnostavaa havaita, että englanninkielisten arvioijien taukojen tärkeydelle antama yhteisarvo oli korkeampi ($4+4=8$) kuin suomenkielisten samalle kriteerille antama yhteisarvo ($5+1=6$) (ks. taulukkoa 1). Tämä saattaa puoltaa sitä oletusta, että suomen kieli on suvaitsevampi taukoja kohtaan. Mikä on vielä merkittävämpää, arvioijien huomautuksista käy ilmi, että suomenkieliset kiinnittävät huomiota öö:n tapaisten miettimispartikkeleitten liialliseen käyttöön helpommin kuin englanninkieliset. Tästä seurannee, että suomenkielisessä vuorovaikutuksessa suositaan tyhjiä taukoja eikä täytettyjä niin kuin englannin kielessä.

Taulukossa 2 on muitakin kiinnostavia vastakkaisuuksia, joiden perusteella on syytä todeta ainakin se, että englanninpuhujien sujuvuuden testaamiseen kehitetyt kvantitatiiviset kriteerit eivät toimi niin hyvin suomenpuhujien sujuvuutta testattaessa; alla pari esimerkkiä:

- Puhuja S1 arvioitiin paljon sujuvammaksi kielenkäyttäjäksi kuin E2, vaikka taukojen ja sanojen sekä sanojen ja taukojen suhteiden perusteella asian pitäisi olla juuri toisin päin.
- Puhuja S2 ja E4 saivat saman kokonaisarvosanan sujuvuudesta, vaikka heidän taukojen ja sanojen sekä sanojen ja taukojen suhdearvonsa ovat aika erilaiset.

4. Kysymyksiä ja pohdintaa

Mainitsin edellä, että englanninpuhujien sujuvuuden testaamiseen kehitetyt kvantitatiiviset kriteerit eivät toimi yhtä hyvin suomenpuhujien sujuvuutta testattaessa. Ensimmäinen kysymys, jota mietin sujuvuustutkimusten yhteydessä, on juuri testaaminen. Tutkimuksestani käy ilmi ainakin se, että tavallisten kielenkäyttäjien käsitys sujuvuudesta on varsin kaukana psykolingvistiikan kehittämistä ns. objektiivisista sujuvuuden määritelmistä. Tämä pätee jopa lingvisteihin, kun he käyttävät sanaa sen jokapäiväisessä kadunmiehen merkityksessä. Tästä huolimatta sujuvuutta on arvioitava monessa kielitestissä. Voidaan epäillä, mitataanko testissä todellakin sitä, mikä on mitattavissa, ts. sujuvuuden kvantitatiivisia muuttujia. On paljon todennäköisempää, että sujuvuuden arviointi on epäselvä kohta, joka mahdollistaa subjektiivisten näkökulmien mukaantulon testeihin. Vaikka sanottaisiin, ettei sujuvuutta kvantitatiivisine kriteereineen kannata testata, on kuitenkin kiistämätöntä, että sujuvuus puhutun kielitaidon tietynlaisena

temporaalisena kuvaajana on käytössä. Näin ollen toinen kysymys jää avoimeksi: jos sujuvuuden vaikutelma ei synny taukojen frekvenssistä tai pituudesta, mistä se sitten syntyy?

Mielestäni vastauksen etsimisen lähtökohtana tulisi olla, ettei sujuvuutta enää pidettäisi yhden puhujan taitona vaan puhutun tekstin ominaisuutena. Sujuvuuden merkitys ei tule esille muodollisissa testitilanteissa vaan nimenomaan epämuodollisissa arviointitilanteissa: erityisesti äidinkielen ja ei-äidinkielen vuorovaikutuksessa. Tällöin puolestaan tapahtuu aika harvoin, että jonkun puhujan pitäisi tuottaa tarpeeksi pitkä monologi siihen, että tauot ja niiden frekvenssi voitaisiin laskea. Juuri sen takia pitää tunnustaa, että tutkimuksessani käytetty puhumistehtävä oli varsin harhaanjohtava. Paljon keskeisempiä kuin tauot ja niiden frekvenssi ovat puhutun tekstin kokonaisuuden sujuvuus ja viestien sujuva kulku – ja tässä käytän sanaa tietoisesti jokapäiväisessä merkityksessään. Juuri siksi sujuvuustutkimustenkin kannattaisi kiinnittää enemmän huomiota vuorovaikutukseen, osallistujien keskinäiseen suhteeseen ja heidän yhteiseen tuotokseensa.

Lähteet

- Brumfit, Christopher 1984. *Communicative Methodology in Language Teaching*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Chambers, F. 1997. What do we mean by fluency? *System* 25, s. 534–544.
- Cucchiari, Catia & Helmer Strik & Lou Boves 2000. Quantitative assessment of second learners' fluency by means of automatic speech recognition technology. *Journal of the Acoustical Society of America*, Vol. 107 (2), s. 989–999. <http://lands.let.kun.nl/TSPublic/strik/a67b.html>
- Ellis, Rod 1994. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford University Press, Oxford.
- Lennon, Paul 1990. Investigating fluency in EFL: a quantitative approach. *Language Learning* 40, s. 387–417.